

تأثیر پذیری هنر جزیره سیسیل در دوره نورمن ها از هنر اسلامی-ایرانی

مقاله پژوهشی (صفحه ۱۱۷-۱۰۱)

شبیم فتحی^۱، هایده خمسه^۲، محمد مرتضایی^۳

۱- دانشجوی دکتری باستان شناسی، دانشگاه آزاد، واحد علوم و تحقیقات تهران، (نویسنده مسئول)

۲- استادیار و عضو هیئت علمی گروه باستان شناسی دانشگاه آزاد، واحد ابر

۳- دانشیار و عضو هیئت علمی پژوهشکده باستان شناسی سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی

DOI: 10.22077/NIA.2020.3277.1306

چکیده

با ظهور اسلام در قرن ۷م مسیر جریان‌های هنری دگرگون و در سایه تمدن اسلامی، زمینه‌ای فراهم شد تا ملت‌ها از دستاوردهای فرهنگی یکدیگر بهره‌مند شوند و ایران نقطه اوج بهره‌دهی به سایر ملت‌ها بود؛ چراکه عمده هنر اسلامی، ریشه در هنر ایرانی دارد و این‌گونه، نصیب فراوانی به اروپای قرون وسطی که بخش‌هایی از آن توسط مسلمانان فتح شده بود رسید. نورمن‌ها در قرن ۱۲م دولت اسلامی سیسیل را برانداختند و وارث دستاوردهای تمدن اسلامی شدند. هدف این پژوهش بررسی مؤلفه‌های زیباشناختی هنر ایرانی، معرفی بخشی از تأثیرات جهانی هنر ایران در قالب هنر جزیره سیسیل در دوره نورمن‌ها و تحلیل وقایع تاریخی و روند انتقال هنر به سایر سرزمین‌ها می‌باشد. در پاسخ به این پرسش که کدام جریان‌ها بر روند انتقال فرهنگ و هنر ایرانی به اروپا و خاصه سیسیل تأثیرگذار بوده‌اند و کدام نقش‌مایه‌ها و مفاهیم به‌کاررفته در آثار هنری این منطقه متأثر از هنر ایرانی هستند، باید گفت که انتشار هنر ایرانی در سرزمین‌های مختلف به‌واسطه عوامل مستقیم و غیر مستقیم چندی به ظهور رسیده است؛ از جمله جنگ‌های صلیبی، فتوحات مسلمانان در خاک اروپا و به‌دنبال آن حاکمیت مسلمانان در این منطقه، اقامت ایرانیان، تجارت ایتالیا با جهان اسلام و به‌ویژه نهضت ترجمه منابع علمی محفوظ نزد ایرانیان و مسلمانان. آن‌چه در نمود هنر در آثار جزیره سیسیل، ایرانی می‌نامیم عبارت‌اند از: مضامین اسطوره‌ای، تزیینی و بزمی ایرانی هم‌چون گریفون، گرفت‌وگیر، صعود انسان به آسمان توسط عقاب آسمانی، نقوش گیاهی، رقص، سوارکار در حال شکار، سوارکار شاهین به‌دست، حیوانات قرینه در اطراف درخت زندگی به‌خصوص در طراحی منسوجات که به‌نوعی گرده‌برداری از اصل ایرانی آن‌هاست. پژوهش پیش رو از نوع تاریخی و به روش تحلیلی- تطبیقی و مقایسه تصاویر انجام شده و شیوه گردآوری داده‌ها به‌صورت کتابخانه‌ای است.

واژه‌های کلیدی: ایران، جزیره سیسیل، تمدن اسلامی، هنر، قرون وسطی.

1- Email: germes@chmail.ir

2- Email: hkhamseh72@yahoo.com

3- Email: m_mortezayi2008@yahoo.com

مقدمه

فرهنگ‌ها در طول تاریخ با هم تعامل داشته‌اند و به‌دنبال آن تأثیر و تأثراتی به‌وجود آمده‌است. شواهد تاریخی نشان می‌دهد که پدیده‌های وارداتی هم‌چون یونانیان، اعراب و مغولان به‌سرعت در فرهنگ ایرانی جذب و حل شده‌اند. قطعاً تمدنی که چنین توانایی‌های شگفتی دارد، تأثیرات شگرفی نیز خواهد داشت و شاهد ما انبوه آداب و هنرهایی است که با ریشه ایرانی در سراسر دنیا پراکنده است. سیر انتقال هنرها روند تاریخی پیچیده‌ای دارد که با نگاهی باستان‌شناسانه به وقایع تاریخی، بدان می‌پردازیم. با ظهور اسلام در قرن ۷ م و در سایه تمدن اسلامی، زمینه گسترده‌ای برای بهره‌گیری ملت‌ها از دستاوردهای هنری و فرهنگی به‌وجود آمد و ایران، نقطه اوج بهره‌دهی بود. عوامل مختلفی، غرب خاموش قرون وسطی را با شکوه شرق آشنا کرد و عمده هنر شرق، ایرانی بود. آغاز قرون وسطی با سقوط امپراتوری روم غربی در ۴۷۶ م مصادف است که آغاز انحطاط هنر اروپای غربی است. قرون وسطی مدت زمان مابین سقوط امپراتوری روم غربی تا سقوط امپراتوری روم شرقی (۱۴۵۳ م) محسوب می‌شود. فتوحات مسلمانان در اروپا و اقامت آنان به مدت چندین قرن در سیسیل و اندلس، موجب گسترش فرهنگ اسلامی در این سرزمین‌ها شد. تمدن اسلامی نیز خود، خصیصه‌های بسیاری را از تمدن ایرانی به ارث برده بود.

بزرگ‌ترین عاملی که مقدمات نهضت را در اروپا به‌وجود آورد جنگ‌های صلیبی بود که در بیداری مردم قرون ۱۲ و ۱۳ اروپا بی‌اندازه مؤثر بود. در حدود دو قرن که جنگ‌های صلیبی طول کشید، غرب با مسلمین و شرق در تماس بود. اروپاییان علم را از ترجمه کتب عربی که اغلب آن‌ها را ایرانیان نوشته‌بودند آموختند (میرانی، ۱۳۴۷: ۳۶۱).

هدف و ضرورت پژوهش حاضر، تحلیل وقایع تاریخی و روند انتقال فرهنگ و هنر ایران به سایر سرزمین‌ها می‌باشد. بررسی، تحلیل و معرفی مؤلفه‌های زیباشناختی هنر ایرانی در آثار هنری جزیره سیسیل در جهت معرفی تأثیرات جهانی هنر ایرانی، دیگر هدف این پژوهش است. این پژوهش در پی آن است تا برای این پرسش‌ها، پاسخ‌هایی مستدل بیابد: ۱- کدام جریان‌ها، واسطه انتقال فرهنگ و هنر ایرانی به

اروپای قرون وسطی، خاصه جزیره سیسیل بوده‌اند و بر روند آن تأثیر گذارنده‌اند؟ ۲- نقش‌مایه‌ها و مفاهیم به‌کار رفته در آثار هنری سیسیل در دوره اسلامی و دوره نورمن‌ها که متأثر از هنر ایرانی هستند، کدامند؟

روش پژوهش

نوشتار پیش رو با مراجعه به کتاب‌ها و مقالات موجود و منابع معتبر تحقق یافته و از نوع تاریخی بوده و به روش تحلیلی - تطبیقی و مقایسه تصاویر انجام شده‌است. در این پژوهش رویدادهای تاریخی، روابط دنیای اسلام با اروپا، عوامل انتقال جریان‌های هنری، نقش تمدن اسلامی با ریشه ایرانی در اروپا و ... بررسی شده‌است.

پیشینه پژوهش

تاکنون تحقیقات زیادی درباره تأثیر و تحلیل هنر ایرانی در سرزمین‌های مختلف صورت پذیرفته‌است. مقالات چندی به زبان فارسی درباره جزیره سیسیل در دوره اسلامی نگاشته شده‌اند که صرفاً وقایع تاریخی را بررسی کرده‌اند. در بررسی تأثیر هنر ایرانی و اسلامی بر هنر جزیره سیسیل در دوره نورمن‌ها آثار اندکی در دست است که بیشتر آن‌ها به بررسی یک شاخه هنری خاص هم‌چون منسوجات، سفالگری و یا سایر رشته‌های هنری پرداخته‌اند و تنها اشاره‌ای کوتاه به شباهت‌های هنر ایران و جزیره سیسیل در دوره اسلامی و دوره نورمن‌ها کرده‌اند. برای نمونه فاطمه مصدری در «تأثیر سفالگری اسلامی بر سفالگری جنوب ایتالیا» (۱۳۹۶) به‌طور مفصل، هنر سفالگری جزیره سیسیل را در دوره اسلامی از هنگام ورود مسلمانان از قرن ۳ هـ تا چند قرن بعد بررسی کرده و به نتایجی در زمینه منشأ نقوش و فناوری ساخت در سرزمین‌های اسلامی به‌ویژه سامانیان رسیده‌است. فریده طالب‌پور در مقاله «پارچه‌بافی سیسیل در دوره اسلامی» (۱۳۹۷) به تأثیر نقوش و شیوه پارچه‌بافی فاطمیان بر منسوجات سیسیل در دوره اسلامی می‌پردازد و اشاراتی هم به دوره نورمن‌ها می‌کند. فریناز فرهود و همکاران در مقاله «بررسی تطبیقی منسوجات ایران دوره ایلخانی و منسوجات ایتالیا در قرون ۷ و ۸ هـ از منظر طراحی نقش» (۱۳۸۷)

تنها جنوب اسپانیا را در دست داشتند (همان: ۲۳۴). اسپانیا و قسمت‌های جنوبی ایتالیا قرن‌ها جزو متصرفات اسلامی بود و به همین جهت فرهنگ ایرانی، به‌وسیله حکمرانان مسلمان که به‌هرجا که قدم می‌نهادند رایج می‌شد، فرصت یافت در این دو سرزمین ریشه بدواند (تجویدی، ۱۳۴۵: ۲).

ب. جنگ‌های صلیبی

این جنگ‌ها حدود ۲۰۰ سال میان پیروان اسلام و مسیحیت درگرفت و باعث دگرگونی عظیمی در زندگی مردم غرب شد. فتوحات مسلمین از شرق تا غرب، تسلط بر روم شرقی، سلطه بر اروپای جنوبی و پیشرفت تا اسپانیا، جنوب ایتالیا و سیسیل، اروپای مسیحی را به وحشت انداخت (نوذری رودسری، ۱۳۷۳: ۱۵۷). در سال ۴۸۸ هـ / ۱۰۹۵ م اوربانوس دوم، مردم را برای جهاد مقدس جهت تصرف تنگه‌های بسفر و داردانل و اورشلیم فراخواند (ولایتی، ۱۳۸۵: ۳۲). در طی حدود ۲۰۰ سال، هشت جنگ رخ داد و در سال ۱۲۹۱ م / ۶۹۰ هـ خاتمه یافت (میرانی، ۱۳۴۷: ۳۶۱). آن‌چه در تاریخ غرب به‌نام رنسانس مشهور است به مدد تمدن اسلامی و به‌خصوص بعد از لشکرکشی صلیبی‌ها به شرق و غرب ممالک اسلامی در قرن ۵ هـ پایه‌گذاری شد (ناصری طاهری، ۱۳۷۳: ۱۱۳). افق فکری اروپاییان پس از جنگ‌های صلیبی با تأسیس دانشگاه وسعت یافت. بولونی در رُم و پاریس، مدرسه سالرنو در ایتالیا، دانشگاه مونپلیه در فرانسه، دانشگاه آکسفورد در انگلستان که همه در قرن ۱۲ م تأسیس شدند و دانشگاه‌های ناپل و پادوآ در ایتالیا و اورلئان، آنجیر، سالاماسکا و والنسیا در اسپانیا و غیره از مراکز تحول علمی پس از جنگ‌های صلیبی بودند (همان: ۱۱۹). هدف جنگ‌ها آزادکردن ارض مقدس بود که حاصل نشد (ولایتی، ۱۳۸۵: ۵۸). دانش‌دوستان مسیحی طی جنگ‌ها به جمع‌آوری و ترجمه کتب مسلمانان اقدام کردند (همان: ۶۰).

۲- تجارت و ارتباطات

قبل از جنگ‌های صلیبی، روابط تجاری شرق و غرب با محوریت دریای مدیترانه و از طریق شهرهای ساحلی ایتالیا برقرار بود. علمای اسلامی منابع علمی را از یونان و روم

بیان نموده‌اند که منسوجات ایتالیا در قرن ۷ هـ از سبک اولیه بافت ابریشم سیسیل که تحت تأثیر هنر ساسانی و اسلامی مصر بود، فاصله گرفته و تحت تأثیر پارچه‌های وارداتی از ایران در دوره ایلخانی قرار گرفته است. مقاله دیگری با عنوان «درخشش دربار فاطمیان و تنوع فرهنگی آن» (۱۳۹۰) از سیسیل ماسوت به طور مختصر به بررسی تأثیر فاطمیان بر سیسیل و ایتالیای جنوبی پرداخته و برخی هنرهای آن بررسی شده است. از میان تألیفات فارسی و یا ترجمه شده، تاریخ سیسیل در دوره اسلامی (۱۳۶۲) نوشته احمد عزیز و نگرشی تاریخی بر رویارویی غرب با اسلام (۱۳۷۹) اثر جهانبخش ثواقب، قابل تأمل هستند. ثواقب به چگونگی راه‌یابی اسلام به اروپا و جنوب ایتالیا اشاره می‌کند و نقش تمدن اسلامی در اعتلای فرهنگ و کیفیت زندگی در مناطق متصرفه از جمله سیسیل را بررسی می‌کند. رابرت هیلن براند، دیوید تالبوت رایس، کریستین پرایس، رومن گیرشمن، ریچارد اتینگهاوزن، الک گرابر و دیگران در آثار خود در باب هنر اسلامی به‌طور مختصر اشاراتی به هنرهای جزیره سیسیل در دوره‌های مختلف داشته‌اند؛ اما تاکنون پژوهشی که روند تاریخی انتقال هنر ایران را به سایر سرزمین‌ها از جمله جزیره سیسیل، با ارائه مستندات هنری بررسی کند صورت نپذیرفته است.

عوامل انتقال جریان‌های فکری و هنری به اروپا در قرون وسطی

۱- جنگ و فتوحات نظامی

الف. فتوحات مسلمانان در اروپا

نفوذ فرهنگ اسلام به اروپا را می‌توان به‌دنبال فتح اندلس و سیسیل که در ژوئیه ۷۱۰ م / ۹۱ هـ آغاز شد دانست. مسلمانان تا سال ۷۱۵ م بر تمام شهرهای اسپانیا مسلط شدند (ولایتی، ۱۳۸۴: ۲۲۶) و در سال ۸۲۷ م جزیره سیسیل و شهرهای پالمو و مسینا را فتح کردند. تجدید حیات امپراتوری بیزانس پیش از پایان سده ۹ م در ایتالیا به نفوذ اعراب پایان داد و تنها سیسیل تا سال ۹۴۸ م در دست حکام عرب باقی ماند (همان: ۲۲۸). در سده ۱۲ م این بخش هم مورد حمله نورمن‌ها واقع شد. در پایان سده ۱۱ م مسلمانان

طی قرون وسطی از بین رفته بود. متون یونانی طی قرون ۲ و ۳ هـ و پس از آن به عربی ترجمه شده و نزد مسلمانان موجود بود. اروپایی‌ها به ترجمه و نقل این متون به اروپا اقدام کردند (حسین‌زاده شانه‌چی، ۱۳۷۷: ۴۶).

فتح جزیره سیسیل به دست مسلمانان

سیسیل^۱ که در عربی از آن با نام صقلیه یاد می‌شود، مجموعه جزایر واقع در جنوب ایتالیا در دریای مدیترانه است که با تنگه مسینا از ایتالیا مجزا شده است و امتداد شبه جزیره ایتالیا به شمار می‌آید. فاصله جزیره تا شمال آفریقا که حکومت مسلمین در قرن ۷ م در آن مستقر گشت قابل کشتیرانی است (عزیز، ۱۳۶۲: ۱). در قرون اولیه، سیسیل جزئی از امپراتوری بیزانس به شمار می‌آمد (رایس، ۱۳۸۴: ۱۳). نخستین تهاجم مسلمانان در سال ۶۵۲ م/۳۱ هـ در زمان معاویه بن ابی‌سفیان صورت گرفت (عزیز، ۱۳۶۲: ۲). سیسیل قرن‌ها تحت حکومت مسلمانان بود (۱۰۹۰-۶۵۲ م) و هنگامی که نورمن‌ها به آن دست یافتند، جامعه سیسیلیان با گذشت ۴۲۸ سال حکومت عرب بر آن، جامعه‌ای با فرهنگ اسلامی و عرب‌زبان بود. سیاست غیرمعتصبانه حکام مسلمان موجب شد که مسیحی و مسلمان، ایتالیایی و یونانی، عرب، آفریقایی و اسپانیایی در کنار هم، فرهنگ و زبان مشترک را حفظ کنند (آل علی، ۱۳۷۰: ۳۵۲). در سال ۸۰۰ م ایالت افریقیه (تونس) به دست خاندان اغالبه افتاد که از طرف خلفای عباسی بغداد به حکومت رسیدند. در ۸۲۷ م به درخواست یکی از جناح‌های جزیره، اغالبه به جزیره هجوم بردند. پالمو در ۸۳۱ م و مسینا در ۸۴۳ م تسخیر شد و اشغال جزیره تا ۹۰۲ م کامل شد (وات، ۱۳۶۱: ۱۴).

ساکنان سیسیل در دوران بنی‌اغلب (۹۰۹-۸۰۰ م/۲۹۶-۱۸۴ هـ) از اقوام گوناگون از قبیل سیسیلی‌ها، مسیحیان، مسلمانان، یونانیان، لمباردیان، یهودیان، اعراب، بربرها، ایرانی‌ها و سیاه‌پوستان بودند. اعراب، هیأت حاکمه را تشکیل

جمع‌آوری و ترجمه کرده، شرحی بر آن‌ها نوشته و در غرناطه به غربی‌ها تحویل می‌دادند. راه‌های انتقال علوم اسلامی به اروپا، سیسیل و غرناطه بود. اومانیت‌های اروپایی، ش کارچینی انتخاب می‌کردند که به زبان‌های مختلف آشنایی داشتند و اسناد علمی را خریداری یا سرقت می‌کردند و به صورت مال‌التجاره به اروپا می‌بردند (بیگدلی، ۱۳۷۲: ۲۹). بازرگانان یهودی در تجارت ایران و اندلس نقش مهمی داشتند. در متون جغرافیایی جغرافی‌نگاران اسلامی از جمله ابن‌خردادبه، مسیری که بازرگانان از جبل‌الطارق تا ایران طی می‌کرده‌اند توصیف شده است، این بازرگانان را، راه‌دان می‌نامیدند که اسمی ایرانی است، راه‌دان‌ها به عربی، ایرانی، یونانی، فرنگی، آندلسی و اسلاو حرف می‌زدند. تجارت، سکه‌های ایرانی را به اندلس و اروپا برد. در حفريات غرناطه در ۱۹۸۸ م یک گلدان محتوی ۶۲۰ سکه ضرب‌شده در اسپانیای اموی کشف شد که برخی از شرق عباسی آمده و چند سکه در اصفهان ضرب شده‌اند (شفا، ۱۳۸۵: ۶۲۵).

۳- نهضت ترجمه

تحولات فرهنگی و علمی اروپا تحت تأثیر فرهنگ اسلامی در مراکز پدید آمد که ارتباط نزدیکی با جهان اسلام داشتند؛ دو مرکز اصلی برای انتقال علوم اسلامی به اروپا، اسپانیا و سیسیل بود (حسین‌زاده شانه‌چی، ۱۳۷۷: ۵۰). جریان ترجمه آثار اسلامی از سیسیل آغاز شد (همان: ۵۸). دون ریموند، اسقف اعظم طلیطله (تولدو) بین سال‌های ۱۱۵۱-۱۱۳۶ م اولین دارالترجمه را در اسپانیا بنیان گذارد (همان: ۵۲). شکوفایی فرهنگی اسپانیای مسلمان از آغاز قرن ۱۱ م بیش از هر چیز ناشی از جنبش ترجمه آثار علمی شرق به خصوص یونانی و ایرانی به زبان لاتین بود. به میانجی این جنبش است که ایران بزرگ‌ترین مشارکت خود را در فرهنگ اسپانیا و غرب عملی ساخت؛ زیرا در این ترجمه‌ها آثاری یونانی می‌توان یافت که به زبان پهلوی و سپس به عربی و از عربی به لاتینی ترجمه شده‌اند (شفا، ۱۳۸۵: ۲۴۸). برای منابع یونانی، آثاری را که در گندی‌شاپور بر اساس اصل یونانی آن‌ها ترجمه شده بود به کار می‌بردند (همان: ۲۵۱). اروپاییان دستیابی به علوم را بازگشت به آثار یونانی می‌دانستند؛ اما اکثر کتب یونانی،

فتوحات مسلمانان در شبه جزیره سیسیل (۱۱-۱۲م)

نمودار ۱- سلسله مراتب زمانی حضور مسلمانان و نورمن ها در سیسیل (نگارندگان، ۱۳۹۹).

مظاهر تمدن در آن متجلی نشده بود به جنوب آمده بودند، تمدنی را که پیش از آنان در سیسیل رواج داشت پذیرفتند. ایرانیانی که در جزیره مسکن داشتند مقام اول را در دستگاه آنان پیدا کرده و به نشر هنر و فرهنگ ایرانی پرداختند (تجویدی، ۱۳۴۵: ۱۰). راجر دوم، دلبسته فرهنگ و زبان عرب بود. سکه‌های او کلمات و نقوش عربی دارد. اگرچه حکام مسلمان به ترک سیسیل ناچار شدند؛ اما هنر ایرانی که به وسیله آنان متداول شده بود، از سیسیل رخت برنست و نورمن‌ها در ترویج آن کوشیدند. فریدریک دوم (۱۲۵۰-۱۲۱۵ م) نواده راجر دوم، مقتدرترین شاه نورمن، بر سیسیل و آلمان حکومت می‌کرد. او چنان شیفته مسلمانان بود که از او با لقب شاه نیمه‌مشرك یاد کرده‌اند (آل علی، ۱۳۷۰: ۳۵۳). به‌حمایت او جریان‌های انتقال میراث اسلامی از سیسیل و اسپانیا به اروپا به هم پیوسته و تا حدودی یکی شدند (عزیز، ۱۳۶۲: ۱۴۰). هم‌زمان با اسپانیا فعالیت چشمگیری در حوزه ترجمه «عرب و لاتین» در پالمو و تحت حمایت فریدریک دوم جریان داشت (شفا، ۱۳۸۵: ۲۵۸). مهم‌ترین خدمت فریدریک دوم، تأسیس دانشگاه ناپل در سال ۱۲۲۴ م بود. این دانشگاه اولین مؤسسه پژوهشی در اروپا با اساس‌نامه و رسالت علمی بود که در آن مجموعه بزرگی از تألیفات ابن رشد و فلاسفه مسلمان فراهم شد که به لاتینی ترجمه و جزو کتب درسی قرار گرفت و نسخه‌ای از کتب ترجمه‌شده را برای دانشگاه‌های پاریس و بلونی فرستادند (آل علی، ۱۳۷۰: ۳۵۵).

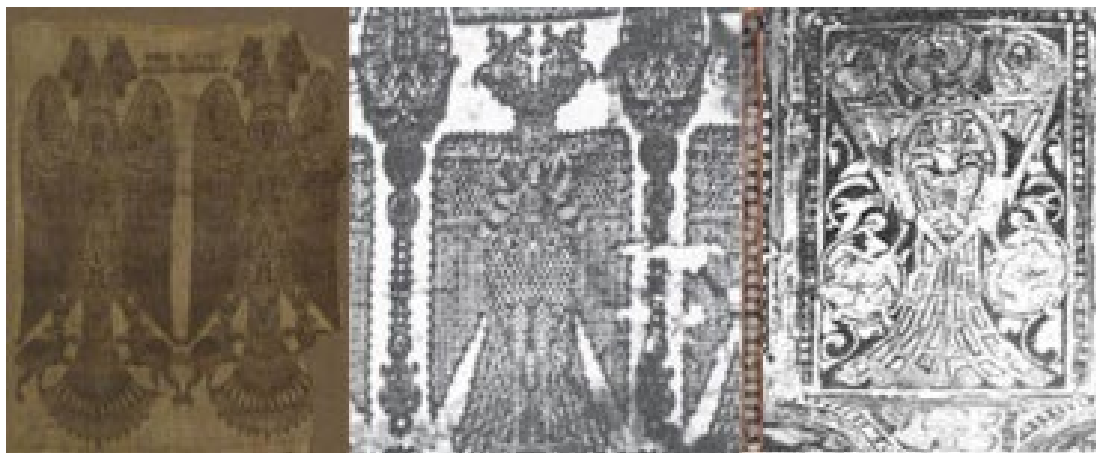
می‌دادند (عزیز، ۱۳۶۲: ۳۲). وقتی فاطمیان در ۹۰۹ م سلسله غالبه را از تونس تاراندند، سیسیل یکی از ایالات فاطمی شد. فرهنگ اسلامی تحت حکومت فاطمیان و جانشینان آن‌ها یعنی کلبیان (۱۰۵۰-۹۵۰ م) عمیقاً در سیسیل ریشه دواند (وات، ۱۳۶۱: ۱۵). خاندان شیعه کلبیان از سال ۳۴۰ هـ از جانب فاطمیان بر سیسیل حکمرانی می‌کردند (حسین‌زاده شانه‌چی، ۱۳۷۷: ۵۷). اسناد تاریخی نشان می‌دهند که در این برهه، قضات اسلامی قضاوت می‌کردند. زنان مسیحی با حجاب خارج می‌شدند و به شیوه مسلمانان لباس می‌پوشیدند. حضور اسلام در سیسیل به اندازه‌ای تأثیرگذار بود که حتی امروزه باورها و سبک زندگی مردم این منطقه با سایر نواحی ایتالیا متفاوت است (Mangiaracina, 2013: 89). مسلمانان در سواحل ایتالیا پادگان‌هایی داشتند و حضور دائمی آنان در جنوب ایتالیا اجتناب‌ناپذیر بود (آل علی، ۱۳۷۰: ۳۵۷). فتح سیسیل به دست نورمن‌ها در سال ۱۰۶۰ م آغاز و تا سال ۱۰۹۰ م ادامه یافت و راجر اول، پالمو را پایتخت قرار داد. سیسیل در زمان نورمن‌ها هویت و فرهنگ اسلامی خود را حفظ کرد (همان: ۳۵۳). هانری ششم در سال ۱۱۹۴ م / ۵۹۰ هـ به عهد نورمن‌ها خاتمه داد (همان: ۳۵۷).

هنر و معماری جزیره سیسیل پس از ورود مسلمانان

نورمن‌ها وارث تمدنی بودند که عوامل فرهنگی خود را از ایران کسب کرده بود و چون از جنگل‌های شمال اروپا که

آثار هنری ایران در سیسیل فراوان است ولی شاید هیچ‌یک از نظر اهمیت به نقاشی‌های طاق نمازخانه پالاتین^۲ نرسد. نقاشی‌ها در قرن ۱۲ م پدید آمده‌اند. نمازخانه در دوره راجر دوم ساخته شده‌است. این آثار روی زاویه‌ها و بدنه‌های یک طاق عظیم مقرنس‌کاری، نقاشی شده و تأثیر هنر ایرانی در آن‌ها به اندازه‌ای است که گویی یک هنرمند ایرانی آن‌ها را رقم زده است. برخی از این نقاشی‌ها در مقام مقایسه با آثار ساسانی به این شرح می‌باشند: تصویر ۱ (راست)، نقش پرنده‌ای است که پیکر انسانی را دربر گرفته و به آسمان برده است. موضوع این نقاشی در افسانه‌های قدیمی ایرانی نقل شده و در اوستا از آن به عنوان سیمرغ یاد شده است (تجویدی، ۱۳۴۵: ۳). در تصویر ۱ (وسط) و ۱ (چپ)، که مربوط به قطعات پارچه‌های دوره آل بویه هستند، مشابه همین صحنه را می‌بینیم؛ نقش صعود انسان به آسمان و انسانی که توسط عقاب آسمانی در میان گرفته شده‌است. کلیت دو تصویر فوق با نقش موجود در کلیسا شبیه هستند و به نظر می‌رسد که یک موضوع را عنوان می‌کنند.

سیسیل بزرگ‌ترین پل بعد از آندلس برای انتقال فرهنگ و علوم اسلام به غرب شد و دانشمندان آگاه از سه زبان یونانی، لاتینی و عربی نقش مؤثری برای ترجمه علوم از عربی به لاتینی ایفا نمودند. نورمن‌ها که بر سیسیل و قسمت‌هایی از ایتالیا حکومت می‌کردند، کارهای علمی پایتختشان به ایتالیا و مناطق دیگر اروپا منتقل می‌شد (همان: ۳۵۶). ابن جبیر، ادیب، فقیه و سیاح عرب متولد ۵۴۰ هـ در والنسیا است. شرح مسافرت‌های او به سیسیل از مهم‌ترین مؤلفات جغرافیای این جزیره است (ابن جبیر، ۱۳۷۰: ۱۱). وی می‌نویسد: «بهترین شهر آن جزیره پایتخت آن است. شهر بزرگی که اقامتگاه پادشاه گیوم است (همان: ۳۹۴). کار این پادشاه در خوش‌رفتاری و به‌کارگماشتن مسلمانان شگفت است. وی خود را به پادشاهان مسلمان، مانده می‌کند. عربی می‌خواند و می‌نویسد و علامت شعارش عبارت «الحمد... حق حمده» است (همان: ۳۹۵). زنان مسیحی مانند زنان مسلمان با پیراهن حریر زربفت و روبندهایی رنگین و کفش‌هایی طلایی و زیورهای هم‌چون زنان مسلمان در کلیساها ظاهر شدند» (همان: ۴۰۶).

تصویر ۱ (راست): نمازخانه پالاتین، نقاشی روی طاق (تجویدی، ۱۳۴۵: ۳).
تصویر ۱ (وسط): پارچه بافت ری، دوره آل بویه (پوپ، ۱۳۸۴: ۱۳۲).
تصویر ۱ (چپ): پارچه دوره آل بویه، موزه هنر کلیولند (URL1).

(وسط)، نقوش یک بافته ایرانی متعلق به دوره سلجوقی را معرفی می‌کند. در این تصاویر شباهت‌های غیرقابل انکاری وجود دارد. هم‌چنین طرح آشنای حیوانات قرینه در اطراف درخت زندگی در دیگر قسمت‌های مختلف نمازخانه، به‌صورت موزاییک کار شده‌است (تصویر ۲ (چپ)).

در تصویر ۲ (راست) متعلق به طاق نمازخانه، نقش دو شیر در طرفین بوته‌ای طراحی شده‌است. این موضوع از کهن‌ترین ایام، در آثار ایرانی به کار رفته و به نام پرستش‌کنندگان درخت زندگی شهره است. موضوع اثر، ترنج‌ها، اسلیمی‌ها، پیچک‌ها و طریقه نمایش حالت جانور، همه ایرانی است. تصویر ۲

تصویر ۲ (راست): نمازخانه پالاتین، نقاشی روی طاق (تجویدی، ۱۳۴۵: ۵).
تصویر ۲ (وسط): پارچه دوره سلجوقی، موزه کلیولند (URL2).
تصویر ۲ (چپ): نقوش موزاییک کاری بر بخشی از دیوار نمازخانه پالاتین (URL3).

هر سه تصویر در حالت‌های بدن، مشابه هستند؛ لباس‌ها شرابه‌های حریر دارند؛ هر سه رقص با پارچه‌ای در دست در حال رقص هستند که اصطلاحاً به آن رقص روسری‌به‌دست گفته می‌شود؛ اما لوح سیسیل، خصوصیت دیگری دارد؛ لباس او نقوش دایره‌ای دارد که درون آن‌ها گل‌های پالمت دیده می‌شود. چنین طرحی ما را به یاد بافته‌های ساسانی می‌اندازد؛ هم دایره‌های متعدد و هم گل پالمت آن سبکی ایرانی (ساسانی) دارد.

در تصویر ۳ (راست) متعلق به طاق نمازخانه، یک موضوع شناخته‌شده ایرانی (ساسانی) یعنی صحنه رقص نقاشی شده است. نوع قلم‌گیری در طراحی اندام‌ها و شال‌های پیچیده و خصوصیت رقصان و مقایسه آن‌ها با تصویر ۳ (وسط) که یک بشقاب نقره ساسانی است، ما را به نکاتی که اشاره شد، بیشتر متوجه می‌سازد (تجویدی، ۱۳۴۵: ۷). در یک لوح عاج‌کاری که احتمالاً به سیسیل قرن ۱۲ م منسوب است نیز صحنه رقص دیده می‌شود (تصویر ۳ (چپ) و با نمونه‌های طاق نمازخانه پالاتین و بشقاب ساسانی قابل مقایسه می‌باشد.

تصویر ۳ (راست): نمازخانه پالاتین، نقاشی روی طاق (Carrillo, 2017: 11).
تصویر ۳ (وسط): بشقاب نقره‌ای، دوره ساسانی، موزه کلیولند (URL4).
تصویر ۳ (چپ): لوح عاج‌کاری، احتمالاً از سیسیل، سده ۱۲ م، موزه فلورانس (اتینگهاوزن و گرابر، ۱۳۸۴: ۲۹۴).

کلیت همان تصویر را باز می‌یابیم. همین موضوع هنری در تصویر ۴ (چپ) در قطعه پارچه‌ای مربوط به دوره آل بویه نیز دیده می‌شود. چنین صحنه‌هایی بارها در هنر ایرانی در دوره ساسانی و اسلامی تکرار شده‌اند.

در تصویر ۴ (راست) متعلق به طاق نمازخانه، صحنه شکار را می‌بینیم که از موضوعات مطرح در هنر ایرانی است. شخصی سوار بر اسب در حال نبرد با اژدهاست. اگر به تصویر ۴ (وسط) که یک بشقاب نقره‌ای ساسانی است نظر کنیم

تصویر ۴ (راست): نمازخانه پالاتین، نقاشی سقف (اتینگهاوزن و گرابر، ۱۳۸۴: ۲۹۶).
تصویر ۴ (وسط): بشقاب نقره‌ای، دوره ساسانی، موزه ارمیتاژ (پوپ، ۱۳۸۷: ۲۱۸).
تصویر ۴ (چپ): پارچه دوره آل‌بویه، موزه کلیولند (URL5).

نیاسر و کاخ سروستان مشاهده می‌کنیم. گوشه‌سازی در هنر بیزانس از نوع پاندانتیف (لچکی) می‌باشد و در قلمرو روم غربی نیز این نوع گوشه‌سازی معمول بوده‌است. حال وقتی گوشه‌سازی تژنبه را در سیسیل مشاهده می‌کنیم، بیش از پیش به تأثیر هنر ایران در این خطه پی می‌بریم.

در تصویر شماره ۵ که فضای زیر گنبد نمازخانه پالاتین را نشان می‌دهد باز هم نمود هنر ایرانی را می‌بینیم؛ گوشه‌سازی‌ها به منظور رسیدن از پایه چهارگوش به دایره گنبد از نوع تژنبه می‌باشد. این نوع گوشه‌سازی در هنر ایرانی به کرات وجود دارد و به‌خصوص نمونه‌های آن را در کاخ فیروزآباد، چهارطاقی

تصویر ۵: نمازخانه پالاتین، فضای زیر گنبد و بزرگ‌نمایی گوشه‌سازی (URL6).

دارد و در دوره اسلامی نیز مورد استفاده بوده‌است (تصویر ۶ (راست)). دُم این حیوان به سمت بالاست، گاهی بال دارد و گاهی ندارد، از دهانش آتش می‌جهد و حالت خیزش دارد. اکنون حضور این نقش‌مایه را در سیسیل ببینیم: بخشی از سقف نمازخانه و گریفون‌های آن (تصویر ۶ (چپ)).

دوره اسلامی وارث موضوعات هنری دوره ساسانی است. نمونه‌های آن را می‌توان در نقوشی که بر بافته‌ها، ظروف فلزی و سفالی، و ... نقش بسته‌اند مشاهده نمود. اژدهای بالدار، سنمرو، گریفون و سیمرغ ساسانی، همگی نام‌هایی هستند برای حیوان تخیلی که در جای‌جای هنر ساسانی حضور

تصویر ۶ (راست): کاسه زرین‌فام، مصر، قرن ۱۰ و ۱۱ م، موزه هنر اسلامی قاهره (اتینگهاوزن و گرابر، ۱۳۸۴: ۲۸۱).
تصویر ۶ (چپ): بخشی از نقوش سقف و دیوار نمازخانه پالاتین (URL7)

می‌باشد که دو سوارکار درحالی‌که هر کدام شاهینی در دست دارند بر روی آن نقش شده‌است؛ نقش این ظرف قابل مقایسه با نمونه‌های ایرانی می‌باشد. مقایسه آن با تصویر ۷ (پایین راست)، ماهیت ایرانی آن را محرز می‌کند. هم‌چنین بر جعبه چوبی کوچکی متعلق به قرن ۱۲ م از جزیره سیسیل، سوارکاری را نقاشی کرده‌اند که روی هر دو دست پرنده دارد (تصویر ۷ (پایین چپ)).

تصویر ۷ (بالا): ظرف آب، سیسیل، قرن ۱۲ م، موزه دولتی برلین (URL8).
 تصویر ۷ (پایین راست): بافته ابریشمی، احتمالاً ری، قرن ۵ هـ ال‌بویه، موزه ایگ استیوتانگ (URL9).
 تصویر ۷ (پایین چپ): جعبه چوبی، سیسیل، قرن ۱۲ م، گالری دی باکر بلژیک (URL10).

گریفون حک شده‌است (تصویر ۸ (بالا)). نقش‌مایه گریفون در سرزمین سیسیل نیز با استقبال زیادی مواجه شده‌است. گریفون می‌تواند در اشکال مختلف و در هیبت حیوانات مختلف ظاهر شود؛ چنان‌چه در تصویر ۸ (وسط) مشاهده می‌شود، سر گریفون در این جعبه عاجی، به صورت پرنده ظاهر شده‌است. تصاویر ۸ (پایین راست) و ۸ (پایین چپ) که به ترتیب مربوط به جام سفالی دوره سلجوقی و قطعه پارچه‌ای از دوره آل‌بویه است، مثال‌هایی جهت مقایسه نگاره مزبور می‌باشد.

سوارکار شاهینی، با شاهینی در دست در حال شکار، صحنه مطلوب پادشاهان ایرانی بوده که کاربرد آن از دوران ساسانی شروع و به‌وسیله حاکمان مسلمان ایرانی مورد استفاده قرار گرفت (پاکباز، ۱۳۸۷: ۲۸). پادشاهان ساسانی علاقه وافری به شکار داشتند. بهرام گور از جهت علاقه به شکار گورخر به بهرام گور معروف گشت. تصویر ۷ (بالا) متعلق به ظرف آبی شبیه به حوضچه از قرن ۱۲ م و دوره نورمن‌ها در سیسیل

اگر نگارگر این آثار از هنرمندان ایرانی دربار راجر نباشد، دست کم هنرمندی است که فن نقاشی را نزد ایرانیان آموخته است. اغلابی‌ها پیش از نورمن‌ها بر سیسیل تسلط داشتند و به عامل ایرانی اهمیت می‌دادند. مقارن ایامی که نمازخانه نقاشی می‌شد هنر ایرانی با پیروزی سلجوقیان در بخش بزرگی از جهان گسترش می‌یافت (تجویدی، ۱۳۴۵: ۹).
 در اندلس و سیسیل، کنده‌کاری بر عاج و استخوان، هنری معمول بوده‌است. در یک نمونه جعبه عاج‌کاری مربوط به قرن ۱۲ م در سیسیل که به جعبه مورگان شهرت دارد، نقش

تصویر ۸ (بالا): جعبه عاجکاری مورگان، سیسیل، قرن ۱۲ م، موزه متروپلیتن (URL11).
 تصویر ۸ (وسط): جعبه از جنس عاج، سیسیل، قرن ۱۱ م، موزه متروپلیتن (URL12).
 تصویر ۸ (پایین راست): کاسه سفالی، دوره سلجوقی، موزه کلیولند (URL13).
 تصویر ۸ (پایین چپ): پارچه دوره آل بویه (فتحی، ۱۳۸۶: ۷۴).

(راست). چنین نقش‌مایه‌ای را هنرمندان سیسیل بر روی عاج و اشیای ظریف اجرا کرده‌اند که با اولین نگاه، ذهن مخاطب، شباهت این نقوش را (تصویر ۹ (وسط) و ۹ (چپ) به نمونه های ایرانی تشخیص می‌دهد. هم‌چنین صحنه گرفت‌و‌گیر در ردای معروف راجر دوم نیز وجود دارد (تصویر ۱۲ (راست).

نقش‌مایه‌های گرفت‌و‌گیر از دیرباز از نقش‌های مورد علاقه در هنر ایران بوده‌است. از تخت جمشید و مهرهای پیش از اسلام تا دوره‌های متأخر اسلامی، چنین نمودی را می‌توان در بیشتر شاخه‌های هنری ردیابی نمود؛ حمله حیوانی به حیوانی دیگر که عمدتاً حیوان حمله‌کننده شیر است (تصویر ۹

تصویر ۹ (راست): کاسه سفالی، دوره سلجوقی (کریمی و کیانی، ۱۳۶۴: ۱۵۹).
 تصویر ۹ (وسط): لوح عاج‌کاری منسوب به سیسیل، قرن ۱۲ م (URL14).
 تصویر ۹ (چپ): لوح عاج‌کاری منسوب به سیسیل، قرن ۱۲ م، موزه دولتی برلین (اتینگهاوزن و گرابر، ۱۳۸۴: ۲۹۳).

معماری معروف این دوره کاخ زیبا و کوبا می‌باشد. کاخ زیبا در پالمو واقع است و تاریخ آن به قرن ۱۲ م و عهد نورمن‌ها

از دوره نورمن‌ها آثار معماری چندانی باقی نمانده‌است که بتوان تحلیلی از معماری اسلامی این دوره به‌دست داد. دو اثر

معماری اسلامی ایران، عنصر بسیار آشنایی است و ایران را مهد و مبدع این فناوری زیبایی‌شناسانه می‌دانند. معماران ایرانی هم‌زمان با کاخ زینا، در مسجدجامع اصفهان در دوره سلجوقی، مقرنس‌های مشابه و زیبایی را اجرا کرده اند (تصویر ۱۰ (چپ)).

برمی‌گردد. تزیینات داخلی کاخ، هم‌چون مقرنس‌کاری‌ها، شبیه مقرنس‌های کاخ الحمرا می‌باشد. نقاشی‌هایی که زیر مقرنس کشیده شده، شبیه نقوش منسوجات ایرانی هستند؛ با موضوع معمول پرندگان قرینه در اطراف درخت زندگی و محاط درون قاب دایره‌ای (تصویر ۱۰ (راست)). مقرنس در

تصویر ۱۰ (راست): تالار اصلی کاخ زینا، مقرنس‌کاری و بزرگ‌نمایی تزیینات (URL15).
تصویر ۱۰ (چپ): مقرنس‌کاری مسجدجامع اصفهان، دوره سلجوقی (نگارندگان، ۱۳۹۸).

۱۱ (راست) که نمایی کاملاً شبیه به چهارطاقی‌های ایرانی و آرامگاه‌های قرون اولیه هجری دارد؛ به‌خصوص شباهت بسیاری با بنای امیراسماعیل سامانی در بخارا دارد (تصویر ۱۱ (چپ)). نمای کلی بنا هم‌چون مقبره امیراسماعیل سامانی به‌صورت چهارطاقی و دارای طاق‌نماهای تزیینی است.

عمارت معروف به قبه (الکوبا) به فرمان گیوم دوم ساخته شد (عزیز، ۱۳۶۲: ۱۵۹). القبه دارای یک تالار گنبددار است و به این جهت القبه خوانده می‌شود. سطوح جانبی آن مستطیل و اضلاع پیش‌آمده عمودی است و به هلال‌های نوک‌داری منتهی می‌شود (کونل، ۱۳۵۵: ۴۶). هم‌چنین در پالمو بنایی معروف به کوبولا از دوره نورمن‌ها وجود دارد (تصویر

تصویر ۱۱ (راست): بنای کوبولا، پالمو، قرن ۱۲ م (URL16).
تصویر ۱۱ (چپ): مقبره امیراسماعیل سامانی، بخارا، قرن ۴ هـ (URL17).

(Brown, 1992: 421). سیسیل و جنوب ایتالیا نقش فعالی در انتقال سنت ابریشم‌بافی بیزانسی، ایرانی و اسلامی به شمال ایتالیا داشتند. سبک این پارچه‌ها ایرانی (ساسانی) است. باشکوه‌ترین قطعه باقی مانده از این دوره مربوط به شنل تاج‌گذاری راجر دوم است که در وین نگهداری می‌شود و بنابر نوشته عربی آن، در پالمو تهیه شده است (تصویر ۱۲ (راست)).

پس از فتح سیسیل، درخت توت و کرم ابریشم توسط بنی‌اغلب از تونس به جزیره وارد شد (Al-Hassan, 2001: 139). راجر دوم، بافنده‌های ابریشم را در بیزانس اسیر کرده و در سیسیل اسکان داد (بولنوا، ۱۳۸۳: ۲۶۹) و اولین کارگاه‌های ابریشم‌بافی را در پلوپونز ایجاد و با انتقال اسرای بافنده به پالمو، صنعت ابریشم‌بافی اروپا را بنیان نهاد (Lamont &

اسلامی در نقاشی ایتالیا وارد شد. نساجان ایتالیایی فن تولید و طرح حریرهای گران‌قیمت را از کارگاه‌های نورمنی-اسلامی فراگرفتند (عزیز، ۱۳۶۲: ۱۶۳)؛ الگوهایی که در پارچه‌های اسلامی و بیزانسی به‌صورت زوج مشرف بر درختان محوری ظاهر می‌شود نشان‌دهنده سازمان‌بندی ساسانی است (اتینگهاوزن و گرابر، ۱۳۸۴: ۱۸۵). ترکیب‌بندی نقوش در پارچه‌های ساسانی، تکثیر واحد در راستای افقی، زیگزاگ، متقارن یا متقابل است. این واحدها اغلب دوایری هستند که نقش را دربرگرفته‌اند (تصویر ۱۲ (وسط) (پورجعفر و فریود، ۱۳۸۶: ۷۰). طرح و نقشه بافته‌های ساسانی در دوره اسلامی به کرات مورد استفاده بوده‌است (تصویر ۱۲ (چپ)).

نقوش این شنل بیشتر اسلامی است تا بیزانسی؛ به این ترتیب که شتر و شیر که نقوش اصلی آن است شرقی (رایس، ۱۳۸۱: ۱۷۶) و از هنر پارچه‌بافی فاطمیان در مصر الهام گرفته است (اتینگهاوزن و گرابر، ۱۳۸۴: ۲۵۵). گیرشمن عقیده دارد نقوش منسوجات فاطمی به‌ویژه شنل‌های پادشاهان و اسقف‌های آن دوره از منسوجات ایران ساسانی الهام گرفته‌اند (گیرشمن، ۱۳۷۰: ۳۱۳). در نقوش پارچه‌های سیسیل به‌کرات با نقوش مشابه نمونه‌های موجود در پارچه‌های ایرانی که دارای ترکیب‌بندی متشکل از خطوط موازی که حد فاصل آن‌ها با تصاویر گیاهی و جانوری پر شده است روبه‌رو می‌شویم (Dupont-Auberville, 1987: 9). از طریق شهرهای تجاری ایتالیا مانند جنووا، پیزا و ونیز، نقش‌مایه‌های

تصویر ۱۲ (راست): شنل تاج‌گذاری روجر دوم، سیسیل، قرن ۱۲ م (Mackie, 2015: 164).
تصویر ۱۲ (وسط): پارچه دوره ساسانی، موزه واتیکان (گیرشمن، ۱۳۷۰: ۲۳۰).
تصویر ۱۲ (چپ): پارچه دوره سلجوقی، موزه کیولند (URL18).

شیر و ... به‌صورت روبه‌رو یا پشت به هم در دو طرف درخت زندگی مسبک و نیز پر بودن زمینه طرح از نقوش مختلف در منسوجات ایرانی، نمونه‌های فراوانی دارد.

اکنون اجرای نقوش و طرح‌های بافته‌های ایرانی را بر منسوجات تولیدی سیسیل در دوره نورمن‌ها مشاهده می‌کنیم: پارچه‌هایی با نقش پرندگان و حیوانات قرینه در اطراف درخت زندگی (تصویر ۱۳). به‌کارگیری نگاره بز، عقاب،

تصویر ۱۳: پارچه‌های تولیدشده در سیسیل، قرن ۱۲ م (Glazier, 2007: 160).

نتیجه‌گیری

با بررسی و مقایسه آثار هنری ایران و نمونه‌های مشابه در جزیره سیسیل در دوره نورمن‌ها می‌توان شباهت‌های بسیاری میان آن‌ها مشاهده کرد. درخصوص پاسخ به چگونگی انتقال نقش‌مایه‌ها و فناوری‌های هنری جهان ایرانی به اروپا و خاصه شبه‌جزیره سیسیل می‌توان اظهار داشت که با ظهور اسلام در قرن ۷ م، ایرانیان از نیمه قرن ۸ م نقشی اساسی در تکوین فرهنگ اسلامی داشتند و این فرهنگ به تدریج در ممالک اسلامی انتشار یافت و از قرن ۱۱ م به اسپانیا و ایتالیا و اروپا منتقل گردید. مسلمانان در پی فتوحات خود و در مواجهه با تمدن ایران، عناصر مختلف آن را اخذ کردند و در سراسر بلاد مسلمین پراکندند و در سایه دین اسلام، تمدنی به‌وجود آمد که وارث هنرهای سرزمین‌های مفتوحه به‌خصوص ایران شد و یک امپراتوری علمی به‌وجود آمد که سردمدار آن ایران بود. امویان و به‌خصوص عباسیان، عنصری اساسی در اخذ و انتشار فرهنگ و هنر ایران در سرزمین‌های مفتوحه از جمله ایتالیا و آندلس بوده‌اند. به‌گواهی اسناد تاریخی، در دوران استیلای مسلمانان در جزیره سیسیل و هم‌چنین بعد از اتمام استیلا و جدایی از جهان اسلام در دوره نورمن‌ها در طی قرون ۱۱ و ۱۲ م، نفوذ و تداوم هنر و فرهنگ ایرانی را در شیوه‌های اداری و مملکت‌داری، فنون معماری، ظروف، اشیای تزئینی، منسوجات و ... شاهدیم. راه‌یابی و انتشار فرهنگ و هنر ایرانی در اروپا و جزیره سیسیل به‌واسطه عوامل مستقیم و غیر مستقیم چندی به ظهور رسیده‌است؛ جنگ‌های صلیبی، فتوحات مسلمانان در خاک اروپا و به‌دنبال آن حاکمیت مسلمانان در این منطقه و اقامت ایرانیان، تجارت ایتالیا با جهان اسلام و علی‌الخصوص نهضت ترجمه منابع علمی محفوظ نزد ایرانیان و مسلمانان. پس از پژوهش و بررسی انجام‌شده به این نتیجه می‌رسیم که آنچه را در نمود هنر در آثار جزیره سیسیل، ایرانی می‌نامیم عبارت‌اند از: مضامین اسطوره‌ای، تزئینی و بزمی ایرانی اجراشده در هنر نقاشی، کنده‌کاری روی عاج، منسوجات که به نوعی گرت‌برداری از اصل ایرانی آن‌هاست و هم‌چنین هنر معماری. اگر دقیق‌تر به این مضامین بپردازیم لازم است بگوییم هنرمندان سیسیلی در دوره اسلامی و دوره نورمن‌ها نقش‌مایه‌هایی هم‌چون گریفون، گرفت‌وگیر، صعود

انسان به آسمان توسط عقاب آسمانی، نقوش گیاهی، رقص، حیوانات قرینه در اطراف درخت زندگی، سوارکار در حال شکار و سوارکار شاهین به‌دست را به کرات مورد استفاده قرار داده‌اند. گریفون یا سیمرغ ساسانی با اصل ساسانی خود در جای‌جای هنر دوره اسلامی دیده می‌شود و نمونه‌های آن را می‌توان در منسوجات دوره آل بویه و سلجوقی مشاهده کرد. گرفت‌وگیر نقش‌مایه‌ای بسیار آشنا در هنر ایران می‌باشد که حالت و نوع حیوان حمله‌کننده که شیر است خاص هنر ایرانی است و با انواع دیگر در سرزمین‌های مختلف متفاوت است. حیوانات قرینه در اطراف درخت زندگی از نگاره‌های مطرح در هنر مشرق‌زمین می‌باشد؛ اما به‌کارگیری فراوان آن در پارچه‌های ایرانی به‌خصوص به‌صورت محاط‌شده در قاب دایره‌ای و علی‌الخصوص به‌کارگیری نگاره سیمرغ ایرانی با بال و آتش جهیده از دهان، تداعی‌کننده منشأ ساسانی آن است که تقریباً با همان شیوه در دوره‌های مختلف اسلامی در هنر ایران به‌کار گرفته شده‌است و بنابراین شکی در ایرانی‌بودن آن نیست. حال وقتی این نگاره را در هنر سرزمین‌های دیگر مشاهده و منابع تاریخی را بررسی می‌کنیم، قطعاً به این نتیجه می‌رسیم که هنرمندان خالق این طرح‌ها یا ایرانی بوده و یا هنر را نزد ایرانیان آموخته‌اند. هم‌چنین امکان دارد به‌طور غیرمستقیم تحت تأثیر هنرمندانی باشند که طی چندین قرن، مجری هنر ایرانی بوده‌اند و این هنر را در سرزمین‌های مختلف نهادینه کرده‌اند؛ هم‌چون تأثیری که هنر سیسیل از فاطمیان مصر می‌گیرد. به‌کارگیری نقش بز، عقاب، شیر و ... به‌صورت جفت در حالت روبه‌رو یا پشت به هم در دو طرف درخت زندگی مسبک؛ هم‌چنین پر بودن زمینه طرح از نقوش مختلف در منسوجات سیسیل، شباهت آشکاری با نقوش پارچه‌های ایرانی دارد. تطابق و شباهت بسیاری میان آثار نورمن‌ها و آثار دوره سلجوقی که تقریباً هم‌زمان هستند وجود دارد که می‌تواند نشانگر تأثیرات مستقیم تبادلات هنری این دوران باشد. سوارکار در حال شکار حیوانات درنده که نمودی برای قدرت و فره پادشاه در هنر باستانی بوده و ترسیمی از حالت پیروزی در صحنه از دوران پیش از اسلام، طرح رایج منقوش بر اشیاء بوده‌است. این نقش نیز به دوره اسلامی سفر کرده و در هنرهای مختلف جای گرفته‌است. سوارکار شاهین به‌دست

- تجویدی، اکبر. (۱۳۴۵). «تأثیر هنر ایرانی در نقاشی‌های طاق یک نمازخانه در جزیره سیسیل»، دوره ۴، شماره ۴، هنر و مردم، ۱۰-۲.
- ثواقب، جهانبخش. (۱۳۹۲). *نگرشی تاریخی بر رویارویی غرب با اسلام*. قم: بوستان کتاب قم.
- حسین‌زاده شانه‌چی، حسن. (۱۳۷۷). «اروپا، تعاملات فرهنگی و نهضت ترجمه علوم/اسلامی»، شماره ۶۰ و ۶۱، مشکات، ۶۳-۳۹.
- رایس، دیوید تالبوت. (۱۳۸۱). *هنر/اسلامی*. مترجم: ماه‌ملک بهار. تهران: علمی و فرهنگی.
- _____ . (۱۳۸۴). *هنر بیزانس*. مترجم: رقیه بهزادی. تهران: قطره.
- شفاء، شجاع‌الدین. (۱۳۸۵). *ایران در اسپانیای مسلمان (نقش ایران در تمدن و فرهنگ اسپانیای مسلمان و از اسپانیای مسلمان در اروپا)*. مترجم: مهدی سمساری. تهران: گستره.
- عزیز، احمد. (۱۳۶۲). *تاریخ سیسیل در دوره اسلامی*. مترجم: نقی لطفی و محمدجعفر یاحقی. تهران: علمی و فرهنگی.
- طالب پور، فریده. (۱۳۹۷). «پارچه‌بافی سیسیل در دوره اسلامی»، دوره ۲۳، شماره ۳، هنرهای زیبا- هنرهای تجسمی، ۸۲-۷۵.
- فتحی، لیدا. (۱۳۸۶). «خط‌نوشته‌ها روی پارچه‌های دوره اسلامی»، دوره ۲، شماره ۲، مدرس هنر، ۷۵-۶۳.
- فریود، فریناز؛ خزایی، محمد. (۱۳۸۷). «بررسی تطبیقی منسوجات ایران دوره ایلخانی و منسوجات ایتالیا در قرون ۷ و ۸ هـ. از منظر طراحی نقش»، شماره ۳۶، هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، ۱۲۲-۱۱۱.
- کریمی، فاطمه؛ کیانی، محمدیوسف. (۱۳۶۴). *هنر سفالگری دوره اسلامی/ایران*. تهران: مرکز باستان‌شناسی ایران.
- کونل، ارنست. (۱۳۵۵). *هنر/اسلامی*. مترجم: هوشنگ طاهری. تهران: توس.
- گیرشمن، رومن. (۱۳۷۰). *هنر ایران در دوره بارت و ساسانی*. مترجم: بهرام فره‌وشی. تهران: علمی و فرهنگی.
- ماسوت، سیبل. (۱۳۹۰). «درخشش دربار فاطمیان و تنوع فرهنگی آن»، مترجم: صفورا فضل‌اللهی، دوره ۲، شماره ۱۴، پیام بهارستان، ۱۵۳۰-۱۵۱۳.
- مصدری، فاطمه. (۱۳۹۶). «تأثیر سفالگری اسلامی بر سفالگری جنوب ایتالیا (سیسیل)»، شماره ۱۶، هنر و تمدن شرق، ۵۲-۴۱.
- میرانی، صدرالدین. (۱۳۴۷). *زندگی و تمدن در قرون وسطی و نقش ایرانیان در علوم مغرب زمین*. تهران: اقبال.

که شاهین، نماد اقبال او در شکار و زندگی خواهد بود خاص هنر ایرانی است. در زمینه معماری شواهد کمتری به‌جا مانده‌است. مقرنس، این هنر زیبا که جنبه فناورانه نیز دارد در ایران متولد شده و به جای‌جای سرزمین‌های اسلامی سفر کرده‌است. در ساختمان کاخ زیزا و الکوبا مقرنس‌کاری شبیه نمونه‌های اندلسی و ایرانی به چشم می‌خورد. بسیاری از نقش‌مایه‌های دوره اسلامی با منشأ ساسانی به دوره اسلامی منتقل شده و تحت عنوان هنر ایرانی- اسلامی می‌پاید و بر تارک هنر سرزمین‌های مختلف می‌درخشد و با افتخار، ایرانی‌بودنش را به رخ می‌کشد.

پی‌نوشت‌ها

- 1- Sicily
- 2- Platino Chapel , Palatine Chapel
- 3- Senmurv

فهرست منابع

- آل علی، نورالدین. (۱۳۷۰). *اسلام در غرب (تاریخ تمدن اسلام در اروپای غربی)*. تهران: دانشگاه تهران.
- ابن جبیر، محمدبن احمد. (۱۳۷۰). *سفرنامه ابن جبیر*. مترجم: پرویز اتابکی. مشهد: آستان قدس.
- اتینگهاوزن، ریچارد؛ گرابر، الگ. (۱۳۸۴). *هنر و معماری اسلامی (۱)*. مترجم: یعقوب آژند تهران: سمت.
- بولنوا، اوس. (۱۳۸۳). *راه ابریشم*. مترجم: ملک ناصر نوبان تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- بیگدلی، علی. (۱۳۷۲). «بیداری اروپا و شکل‌گیری تمدن غرب»، شماره ۱۴۸ و ۱۴۹، مجله دانشکده علوم انسانی تبریز، ۳۹-۲۰.
- پاکباز، رویین. (۱۳۸۷). *نقاشی ایرانی از دیرباز تا کنون*. تهران: زرین و سیمین.
- پوپ، آرتور اپهام. (۱۳۸۴). *شاهکارهای هنر ایران*. اقتباس و نگارش: پرویز ناتل خانلری. تهران: علمی و فرهنگی.
- _____ ؛ اکرم، فیلیس. (۱۳۸۷). *سیری در هنر ایران*. جلد ۵، زیر نظر سیروس پرهام. تهران: علمی و فرهنگی.
- پورجعفر، محمدرضا؛ فریود، فریناز. (۱۳۸۶). «بررسی تطبیقی منسوجات ایران ساسانی و روم شرقی»، شماره ۳۱، هنرهای زیبا، ۷۶-۶۵.

dell'Imperatore, Firenze, Noèdizioni, p.75-91.

- URL1: <https://clevelandart.org/art/1962.264> (accessible at: 31 April,2020)
- URL2: <https://clevelandart.org/art/1966.136> (accessible at: 31 April,2020)
- URL3: <http://www.hubert-herald.nl/ItalSicily1.htm> (accessible at: 31 April,2020)
- URL4:<https://clevelandart.org/art/1962.295> (accessible at: 31 April,2020)
- URL5: <https://clevelandart.org/art/1982.43> (accessible at: 31 April,2020)
- URL6: http://archnet.org/media_contents/2342 (accessible at: 31 April,2020)
- URL7: <http://hubert-herald.nl/ItalSicily.htm> (accessible at: 31 April,2020)
- URL8:<http://smb-digital.deuseumPlus?service=ExternalInterface& module=collection&objec tId=1521085&viewType=detailView> (accessible at: 31 April,2020)
- URL9:<https://abegg-stiftung.ch/collection/das-hochmittelalterliche-europa> (accessible at: 31 April,2020)
- URL10:<https://debackker.be/artwork-detail/811835/18782/casket-decorated-with-horsemen-and> (accessible at: 31 April,2020)
- URL11: <https://metmuseum.org/art/collection/search/446990> (accessible at: 31 April,2020)
- URL12: <https://metmuseum.org/art/collection/search/450493> (accessible at: 31 April,2020)
- URL13: <https://clevelandart.org/art/1925.1182> (accessible at: 31 April,2020)
- URL14:<https://guides.library.harvard.edu/c.php?g=310220&p=2077652> (accessible at: 31 April,2020)
- URL15: http://archnet.org/media_contents/2366 (accessible at: 31 April,2020)

- ناصری طاهری، عبدا... (۱۳۷۳). *علل و آثار جنگ‌های صلیبی*. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- نوذری رودسری، عزت... (۱۳۷۳). *اروپا در قرون وسطی*. شیراز: نوید شیراز.
- وات، ویلیام مونتگمری. (۱۳۶۱). *تأثیر اسلام در اروپا*. مترجم: یعقوب آژند. تهران: مولی.
- ولایتی، علی‌اکبر. (۱۳۸۴). *بویایی فرهنگ و تمدن اسلام و ایران*. جلد ۲. تهران: وزارت امور خارجه.
- _____ (۱۳۸۵). *بویایی فرهنگ و تمدن اسلام و ایران*. جلد ۳. تهران: وزارت امور خارجه.
- هیلن براند، روبرت. (۱۳۸۳). *معماری اسلامی*. مترجم: باقر آیت... زاده شیرازی. تهران: روزنه.
- Al-Hassan, A. Y. (2001), "Science and Technology in Islam: echnology and applied science", UNESCO Publishing
- Carrillo, Alicia. (2017), "The Beauty of the Power: Muqarnas, Sharing Art and Culture across the Mediterranean", *International Journal of History and Cultural Studies*, Volume 3, Issue 2, P. 1-18.
- Dupont, M., Auberville. (1987), "Classic Textile Desgns, Bracken Books", London
- Glazier, Richard. (2007), "A manual of historic ornament: treating upon the evolution, tradition, and development of architecture & the applied arts", B.T. Batsford Ltd, London
- Lamont, Brown & Peter Brown. (1992), "Power and persuasion in late antiquity: Towards a Christian Empire", University of Wisconsin Press, Wisconsin
- Mackie, L.W. (2015), "Symbols of power- Luxury textiles from Islamic lands, 7th-21st century", Yale University press, USA
- Mangiaracina, C.F. (2013), "La ceramica invetriata nella Sicilia Islamica e Normanna" X-XII Secolo ,(in Berti) F. (Caroscio) M) (.dir, (.La luce del Mondo .Maioliche mediterranee nelle terre

- URL16: <https://www.palermoviva.it/la-cuba>
(accessable at: 31 April,2020)
- URL17: <http://archnet.org/sites/2121>
(accessable at: 31 April,2020)
- URL18: <https://clevelandart.org/art/1966.136>
(accessable at: 31 April,2020)

The Influence of Sicily Island Art in the Norman Period on Islamic-Iranian Art

Shabnam Fathi¹, Haydeh Khamseh², Mohammad Mortazayi³

1- Student of Ph.D of Archaeology, Azad University, Sciences and Researchs Branch, Tehran (Corresponding author).

2- The Assistant Professor and Academic Staff, Department of Archeology, Azad University, Branch Abhar.

3- The Associate Professor of Institute of Archeology, Ministry of Cultural Heritage, Tourism and Handi Crafts.

DOI: 10.22077/NIA.2020.3277.1306

Abstract

With the advent of Islam in the 7th century AD, the course of artistic trajectories was transformed enormously, and in the shadow of Islamic civilization, an opportunity was provided to other nations to benefit from artistic and cultural achievements. Meantime, Persia had the highest position of gaining interest in other nations because the vast majority of Islamic art was rooted in Persian art (Sassanid), and in this way, and in this way, the dark and silent Europe during the middle ages, most of whose lands were conquered by Muslims, gained the most.

In the 12th century, the Normans overthrew the Islamic State of Sicily and inherited the achievements of Islamic civilization. The aim of this research was to study the aesthetic components of Persian art and to introduce some of its global effects in the form of Sicily Island in the Norman period art and to analyze historical events as well as the process of transferring to other nations. To identify influential trends in the process of transferring Persian culture and art to Middle Ages Europe and Especially Sicily, as well as determining the role of the motifs and concepts which are used in this area's art works and has been impacted by Iranian art, It should be said that the spread of Persian art in countries has been emerged through direct and indirect factors: the Crusades, Muslim conquests on European soil and consequently, the Governance of the Muslims in this region and residence of Iranians, Trade in Italian peninsula with the Islamic World and especially Translate scientific resources that reserved to Iranians and muslims. What we call Persian in the works of Sicily are: Iranian mythical themes, decorative and lyrical like Griffon, Hunt, Plant motifs, Dance, Animals around the tree of life especially in textile design which is somehow a reflection of their Iranian origin, Animal Controversy, falconers on horseback, Horseback riding shooter. This research is of historical type and analytical-comparative method, and has been done by comparing images, and data collection method is secondary research.

Key words: Iran, Sicily Island, Islamic civilization, Art, Middle Agesh.

1 - Email: germes@chmail.ir

2 - Email: hkhamseh72@yahoo.com

3 - Email: m_mortezayi2008@yahoo.com